

Biografi over Konsul Lars Christensen (1884-1965)

Av: *Arnoldus Schytte Blix*

Preses, medlemmer og gjester,

Da vårt selskap ble reorganisert og delt i det som forenklet kan kalles Museet og Akademiet i 1926, var det maktpåliggende for den hyperaktive generalsekretæren, Sigvald Schmidt-Nielsen, å fremheve Akademiets akademiske profil. I den forbindelse ivret han for å opprette en medalje som skulle være Selskapets høyeste belønning for fremragende forskning. Dette fikk styrets tilslutning og det ble vedtatt å prege en Gunnerus medalje, og samtidig ble det vedtatt at Høytidsdagen for fremtiden skulle avholdes på Gunnerus' fødselsdag i stedet for, som tidligere, på den regjerende monarkens fødselsdag.

Det vil vel ikke overraske noen med et minimum av historisk innsikt at den første Gunnerus medaljen, som ble delt ut den 26. februar 1927, gikk til Professor Waldemar C. Brøgger som da var nestoren i norsk forskning. Men, at hvalfangeren Lars Christensen fra Sandefjord fikk den samtidig, er nok ikke like opplagt for alle. Lars Christensen ble født inn i et typisk patrisierhjem. Hans far var Christen Christensen, hvalfangstreder og eier av Framnæs skipsverft i Sandefjord. Han hadde først drevet sel- og bottlenose-fangst i Arktis, så storhvalfangst i Finnmark og derefter, i samarbeid med kaptein C. A. Larsen, forsøksfangst i Antarktis. Og, mens C. A. Larsen etablerte seg med landstasjonsfangst på Syd-Georgia introduserte Christensen, som den første, pelagisk fangst av hval fra flytende kokeri i Antarktis, begge i 1905. Christen Christensen bygget seg en betydelig formue på sine forskjellige forretninger og ble i 1911 kommandør av St. Olavs Orden for sin innsats for norsk hvalfangst.

Konsul Lars Christensen (1884-1965)

Lars Christensen fikk derfor en *flying start* og etter utdanning i Tyskland og England startet han sitt eget firma i 1907, men han arbeidet først i flere år i kompaniskap med sin far, en periode hvor de utforsket nye fangstfelt spesielt langs Syd-Amerikas kyster.

Lars Christensen forsterket sin posisjon ytterligere ved at han i 1910 giftet seg med Ingrid Dahl, datter av Thor Dahl, den gang Sandefjords største forretningsmann og hvalfangstreder. Og etter farens og Thor Dahls død tok Lars først på 1920-tallet over ledelsen både av farens og Thor Dahls selskaper som kom til å bli en av de mest betydningsfulle rederigrupperingene i internasjonal hvalfangst i mange tiår.

Så, hvordan og hvorfor ble det kontakt mellom Det Kongelig Norske Videnskabers Selskab i Trondhjem og Lars Christensen i Sandefjord? Det er ikke helt åpenbart. Men, Schmidt-Nielsen var i likhet med Waldemar Brøgger på konstant utkikk etter rikfolk, og hans kone, Signe Schmidt-Nielsen, som for øvrig var første kvinnelige medlem av vårt selskap, var en anerkjent kjemiker og både hun og hennes mann var interessert i hvalfett og i utviklingen av margarin fra hvalfettet. Og i september 1926 mottok Selskabet en anonym donasjon (fra Lars Christensen) på 1000 kroner til et medaljefond, og på den første Høytidsdagen 26. februar 1927 fikk Lars Christensen Gunnerusmedaljen, og i september samme år donerte han NOK 10.000, som er omtrent NOK 330.000 i dag, til medaljefondet for å sikre Gunnerusmedaljens eksistens, og like etter ble han innvotert som donerende medlem, det vi i dag kaller Assosierte medlemmer. Men i tillegg til å sikre Gunnerusmedaljen skulle medaljefondet også bli brukt til å finansiere mindre jetonger som hvert år skulle preges med portrettet av et tidligere medlem som man ønsket å hedre. Disse skulle gis som gave til medlemmer som var til stede på Høytidsdagen, og utdeles i sølv til den som holdt høytidsforedraget og minnetalen.

Den offisielle begrunnelsen for Christensens Gunnerusmedalje var "Hans støtte til vitenskapelig forskning", men det er vel grunn til å tro at det var medaljefond donasjonen som var den direkte årsaken, da det nettopp på denne tiden er at Christensen virkelig startet sine mange bidrag til vitenskapen. Man kan jo til gjengjeld tro at det var Gunnerusmedaljen som utløste denne virksomheten, men det var nok en annen årsak som veide minst like tungt:

Efter at storhvalfangsten i Finnmark ble forbudt i 1904, hadde C. A. Larsen, som sagt, allerede i 1905 etablert seg med landstasjons-basert hvalfangst på Syd-Georgia og Christen Christensen hadde forsøkt pelagisk fangst i det same området og observert store mengder blå-, finn- og knøl-hval. Men i 1908 annekterte Storbritannia en stor sektor rundt Syd-Georgia og den Antarktiske halvøy og begynte å innkreve store avgifter fra hvalfangsten.

Situasjonen ble ytterligere forverret da New Zealand "By British Order-in-Council" annekterte den viktige Ross Hav sektoren i 1923. For Christensen rederiene ble det derfor maktpåliggende å finne nye fangstfelt, og enda viktigere, å annektere land utenfor den engelske sektoren. For å kunne gjøre dette, var det etter tidens skikk inntil engelskmennene forandret reglene til egen fordel, nødvendig å sette fot på land. Dette var lettere sagt enn gjort for mens selfangere fra flere nasjoner hadde seilt til alle deler av kontinentet, var det bare få isfrie steder man hadde sett og langt mindre besøkt på grunn av det brede og tette pakkisbeltet rundt kontinentet. På begynnelsen av 1920-tallet var det således bare småstykker av antarktiskysten som var "oppdaget".

Dermed startet Lars Christensen i 1926-27 sesongen det som skulle bli en monumental serie av ekspedisjoner. Disse ekspedisjonene var i de første 4 sesongene basert på selfangeren *Vesleper* som ble omdøpt til *Norvegia*, en 125 fot skute av tre, og de kalles derfor *Norvegia*-ekspedisjonene.

Selfangeren *Norvegia* var ekspedisjonsskipet i Antarktis i 1926-1931.

Det er ingen hemmelighet at hovedformålet med ekspedisjonene var å oppdage nye fangstfelt og mulige lokaliteter for landstasjoner utenfor britenes rekkevidde. Men i dette inngikk det å kartlegge

krill-distribusjonen, havstrømmer og isbevegelser i Syd-Ishavet og alle ekspedisjonene medbrakte fremragende forskere og avansert vitenskapelig utstyr og gav store mengder vitenskapelige resultater.

Den første Norvegia ekspedisjonen i 1927-28 sesongen, under vitenskapelig ledelse av oseanografen Haakon Mosby, dro først til Bouvet, som ble kartlagt og i de omkringliggende havområder ble det utført oseanografiske undersøkelser. Mannskapet greide også, for første gang, å komme på land og 1. desember 1927 ble det norske flagget heist og Bouvet annektert for Norge.

Neste sesong 1928-29 dro *den andre Norvegia*-ekspedisjonen, med zoologen Ola Olstad som vitenskapelig leder, først til Bouvet og så vestover til de ble de første til å lande på Peter 1, øy som de den 29. Februar 1929 også annekterte for Norge. *Den tredje Norvegia-ekspedisjonen* i 1929-30 sesongen skulle bli av episk art. Den var ledet av flygerhelten, daværende kaptein, senere admiral, Hjalmar Riiser-Larsen, mannen som hadde fløyet og reddet Roald Amundsens ekspedisjon under det mislykkede forsøket på å nå Nordpolen med flybåten N 25 i 1925 og som hadde vært nestkommanderende på luftskipet *Norge* over Nordpolen i 1926. Han hadde med seg to flyvemaskiner, hovedmaskinen med åpen cockpit, og som annenflyver Kaptein Finn Lützow-Holm.

Et slikt fly, av typen Hansa-Brandenburg W.33 med åpen cockpit ble brukt til mye av kartleggingen i Antarktis i 1929/30 sesongen av Riiser Larsen og Lützow-Holm.

Oppgaven var å trenge inn til Enderby Land som ligger på 55° østlig lengde, og å annektere området for Norge. Enderby Land var påstått sett fra sjøen av selfangeren John Biscoe i 1831, men han kom ikke på land. Senere var landområdet ikke besøkt på grunn av vanskeligheten med å trenge gjennom pakkisen med datidens svake skip.

De to flygerne fly-fotograferte først Bouvet og så tok de seg, i til dels marginalt vær, med de to flyene som *dekkslast*

Norvegia med flyene som dekkslast over et av klodens mest værharde havstrekninger

over en av klodens mest værharde havområder til Antarktis hvor de under Halsbrenkende forhold fotograferte vestkysten av Enderby Land. Det sier noe om de marginale operasjonsforholdene at de var uten radioforbindelse i flyet og måtte brenne selspekk på dampkjelen ombord for å lage nok røyk til at det var mulig å finne tilbake til skipet. Den 22. desember 1929 greide de å lande i Enderby land som de annekterte for Norge. Området ble likevel senere (1933) etter politisk dragkamp, annektert av Australia by *British Order-in-Council*. I tillegg til flyfotograferingen og kartleggingen skulle Riiser-Larsen også utføre omfattende oseanografiske undersøkelser og han fikk opplæring for dette av professor Bjørn Helland-Hansen i Bergen før avreise. Således brukte de mesteparten av tiden til målinger av strøm, temperatur og saltinnhold i havet og til loddskudd for å kartlegge havbunnen. Den 1. februar 1930 fant de en banke 68° S og 32° Øst i et område i Kong Haakon VII Hav som fra 2-3000 meters dyp raker opp til bare 580 meter.

Gunnerusbanken (rød sirkel) i Kong Haakon VII Hav som ble oppdaget av *Norvegia*-ekspedisjonen,

Allerede høsten 1929 hadde Christensen skrevet til Schmidt-Nielsen at han akttet å sette Gunnerus' navn på nytt land i Antarktis og på Høytidsdagen 26. februar 1930 kunne Christensen proklamere at

han ved telegrafisk kontakt med Riiser-Larsen hadde fått samtykke til å oppkalle banken etter Gunnerus. Dette «hilstes med det livligste bifall av forsamlingen» og Lars Christensen fikk minnesjetongen for 1930 i sølv.

Riiser-Larsen fortsatte sine flyvninger vestover og oppdaget store fjellkjeder i det som senere ble til Kronprins Olav Land og det som senere ble døpt Kronprinsesse Märtha Land. Til sammen hadde de da kartlagt en kyststrekning på 1055 km.

Den neste sesongen seilte *Norvegia* først rundt hele kontinentet under ledelse av polarforskeren Gunnar Isachsen som utførte betydelige oseanografiske undersøkelser og påviste nye fangstfelt. Så overtok Riiser-Larsen igjen som ekspedisjonsleder og fly-kartla en 370-km lang kyststripe som senere fikk navnet Prinsesse Ragnhild Land. Til sammen hadde Riiser-Larsen og medarbeidere da kartlagt det meste av det som senere fikk navnet Dronning Maud Land, og ved *Norvegia*-ekspedisjonens hjemkomst den 15. mai 1931 stilte Generalsekretæren opp i Sandefjord og tildelte Riiser-Larsen, Lützow-Holm og skipets kaptein Nils Larsen minnejetongen for 1930 i sølv, mens mannskapet fikk minnejetongen over J. E. Gunnerus (fra 1927) i bronse.

Christensen videreførte sin utforskning av Antarktis med ytterligere *fire* ekspedisjoner i perioden 1931-1937 med tankskipet *Thorshavn*

Tankskipet *Thorshavn* som var ekspedisjonsskip i 1931-1937.

hvor han selv og hans kone deltok personlig. Disse hadde nok fortsatt som hovedformål å kartlegge hvalforekomstene, men det ble igjen lagt stor vekt på oseanografisk forskning og kartlegging av nytt land.

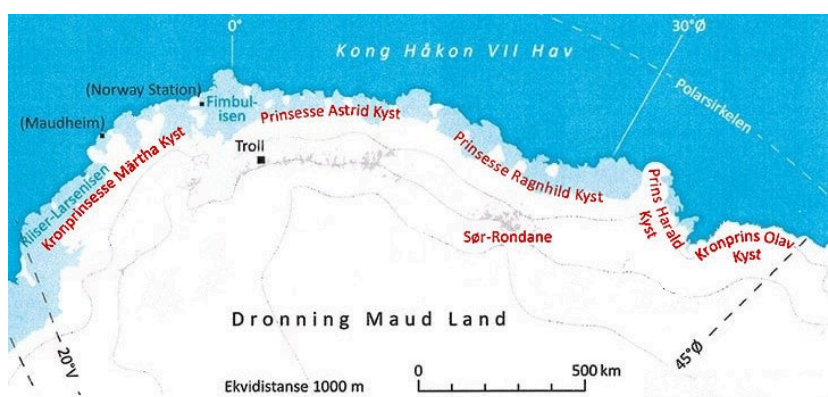
Thorshavn-ekspedisjonen i 1933-1934 hadde som viktigste formål å seile rundt kontinentet og foreta undersøkelser av hvalforekomstene, men de hadde med et mer moderne sjøfly og løytnant Alf Gunnestad oppdaget og kartla et område mellom 90° og 80° Øst som de gav navnet Prinsesse Astrid Land, men som senere fikk navnet Kong Leopold og Dronning Astrid Land, og i 1933 annekterte Australia området, igjen *by British Order-in-Council*.

Thorshavn- ekspedisjonen 1936-1937 var nok den viktigste og hadde som oppgave å utføre fotogrammetrisk kartlegging. Lars Christensen ledet selv ekspedisjonen fra tankskipet *Thorshavn*, som medbragte et lite sjøfly tilhørende Widerøes Flyveselskap med løytnant Viggo Widerøe som flyver.

Sjøflyet av typen *Stinson Reliant* som ble benyttet av Viggo Widerøe under *Thorshavn* ekspedisjonen i 1936-37 sesongen. I bakgrunnen hvalbåten *Fireren*.

Han startet med dette flyet på 90° Ø og kartla hele kyststrekningen vestover til Enderby land. Så oppdaget han og kartla det som senere ble Prins Harald Land og lenger vest oppdaget han et fjellmassiv med topper på over 3000 meter som fikk navnet Sør-Rondane. Og da ekspedisjonen ble avsluttet på 20° øst hadde Lars Christensens ekspedisjonene kartlagt mer enn en fjerdedel av den antarktiske kystlinjen hvor man på kartet nedenfor kan se at det norske kongehuset er meget vel representert!

Dronning Maud Land som ble kartlagt under Lars Christensen ekspedisjonene og bærer den norske kongefamiliens navn og ble annektert av Norge 14. januar 1939.

Men på grunn av uoverensstemmelser, særlig med England og Australia, om annekasjonenes gyldighet nølte den Norske Regjering med å fremme sitt krav. Da polarforskeren Adolf Hoel under et besøk i Tyskland høsten 1938 fikk høre at Tyskland planla en ekspedisjon til Antarktis med skipet *Schwaben* i den hensikt å annektere vårt interesseområde ble det imidlertid fart i sakene og den 14. januar 1939 annekterte Norge ved kongelig resolusjon kystlinjen mellom 20° vestlig og 45° østlig lengde, det såkalte Dronning Maud Land. Opprinnelig hadde området ingen begrensning hverken sydover eller nordover, men i Stortingsmelding av 12 juni 2015 ble det slått fast at den norske sektoren hadde Sydpolen som sørlig begrensning.

Resultatene av det vitenskapelige arbeidet fra Lars Christensens ekspedisjoner ble publisert av det Norske Videnskaps-Akademi i 1935 med Olaf Høltedahl som redaktør.

I 1932 fikk Christensen igjen minnejetongen i sølv, denne gang for hans interesse for Medaljefondet, og i 1939 ble han, som den første, valgt til Æresmedlem av vårt Selskab. I 1947 kvitterte han for denne ære med en ny donasjon på 10 tusen kroner til medaljefondet, denne gang i hans kones navn, og hun ble omgående innvotert som donerende medlem.

Lars Christensen hadde tidlig hatt forretningsinteresser i USA og i februar 1940 reiste han og hans frue dit i forretninger. Krigen hindret tilbakereise til Norge og de ble i Amerika i 6 år, han som finansråd ved den Norske Ambassade i Washington, og hun, ifølge Høltedahl, som vertinne i et overveldende gjestfritt hjem. Det kan synes noe merkelig at Christensen ikke var tilknyttet ledelsen av Nortraship, men han må ha gjort en god jobb, uansett, for i 1944 ble han utnevnt til kommandør med stjerne av St. Olavs orden og han hadde dessuten en rekke utenlandske ordener, i tillegg til å være dansk konsul.

Olaf Høltedahl skriver i sin minnetale i det Norske Videnskaps-Akademi, hvor Christensen også var Æresmedlem, at «Lars Christensen forenet initiativ, fremsyn og handlekraft med en fremtredende samfunnsånd og en stillfarende, enkel menneskelighet, med trang og vilje til å hjelpe og til å glede andre». Han var dessuten en meget velstående mann som tilgodeså sin fødeby med rike gaver: Allerede i 1917, på 10-årsdagen for hans virke som selvstendig forretningsmann, kom Kommandør Chr. Christensens Hvalfangstmuseum, oppkalt etter hans far, så Sandefjord Sjøfartsmuseum i 1957 og i 1960 det praktfulle hvalfangstmonumentet i Sandefjord sentrum.

KILDER

- Alberts FG (ed.) (1995). *Geographic Names of the Antarctic*. Second Edition 1995. Reston: United States Board on Geographic Names.
- Andersen HW, Brenna B, Njåstad M, Wale A. (2009). *Aemula Lauri*. Sagamore Beach: Science History Publications/USA.
- Christensen L (1935). *Such is the Antarctic*. London: Hodder & Stoughton.
- DKNVS *Forhandlingar* (1926 – 1932). Bind I-V. Trondheim: F. Bruns Bokhandel.
- Holtedahl O. (Ed.). (1935). *Scientific results of the Norwegian Antarctic expeditions 1927-1928 et sqq., Instituted and financed by Lars Christensen*. Oslo: J Dybwad.
- Holtedahl O. (1967). Minnetale over Konsul Lars Christensen. *Årbok 1966*. Oslo: Det Norske Videnskaps-Akademi i Oslo. 43-52.
- Isachsen G. (1934). *Norvegia rundt Sydpollandet*. Gyldendal Norsk Forlag.
- Midbøe H. (1960). *Det Kongelige Norske Videnskabers Selskabs Historie 1760-1960*. Trondheim: DKNVS. I-II.
- Reichelt Y. (2013). Det Kongelig Norske Videnskabers Selskabs medaljer. *Skrifter*. No 1. Trondheim: DKNVS og Akademika forlag.
- Riiser-Larsen H. (1930). *Mot Ukjent Land*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.
- Riiser-Larsen H. (1958). *Femti År for Kongen*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.
- Widerøe T. (2006). *Is, Fly og Skip. Oppdagelse og kartlegning med fly i Øst-Antarktis 1929-1939*. Masteroppgave. Universitetet i Tromsø. 86 pp.